

Yusuffon AVAZXONOV,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail: avazxonovyusufbek94@gmail.com

University of management and future technologies dotsenti, (PhD) Z.S.Nurullayeva taqrizi asosida

KORPORATIV ETIKA IQTISODIYOTDA MURAKKAB SINERGETIK JARAYON SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqola iqtisodiy jarayonlar va hodisalarni o'rganishga yangi yondashuv - sinergetikaga bag'ishlangan. Iqtisodiy jarayonlar va hodisalarni o'rganishga universal yondashuv sifatida an'anaviy va sinergetik iqtisodiyotning fundamental mexanizmlari, nazariy qonuniyatlari va usullari o'rtasidagi o'zaro ta'sir tamoyillari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: korporativ etika, sinergetik iqtisodiyot, an'anaviy iqtisodiyot, ochiq iqtisodiy tizim

CORPORATE ETHICS AS A COMPLEX SYNERGIC PROCESS IN THE ECONOMY

Annotation

This article is devoted to a new approach to the study of economic processes and phenomena - synergetics. As a universal approach to the study of economic processes and phenomena, the principles of interaction between the fundamental mechanisms, theoretical laws and methods of traditional and synergetic economics are shown.

Key words: corporate ethics, synergetic economy, traditional economy, open economic system

КОРПОРАТИВНАЯ ЭТИКА КАК СЛОЖНЫЙ СИНЕРГИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В ЭКОНОМИКЕ

Аннотация

Данная статья посвящена новому подходу к изучению экономических процессов и явлений – синергетике. В качестве универсального подхода к изучению экономических процессов и явлений показаны принципы взаимодействия фундаментальных механизмов, теоретических законов и методов традиционной и синергетической экономики.

Ключевые слова: корпоративная этика, синергетическая экономика, традиционная экономика, открытая экономическая система

Kirish. Iqtisodiyot sinergetik tizim sifatida jamiyatning alohida turini va hatto borliqning alohida turini shakllantirishni nazarda tutadi. Bir tomondan, iqtisodiyotning energiya salohiyatining boshqa tuzilishi vujudga keladi, bunda asosiy yuk insoniyatning ob'ektiv dunyosiga emas, balki uning ijtimoiy tuzilishi va ijtimoiy ohangiga tushadi. Boshqa tomondan, iqtisodiy sinergetika shunchaki mentalitetning tarqalishiga botiriladi. Mentalitetning ma'nosi globaldir, chunki sivilizatsiya toifasi yangi ijtimoiy-iqtisodiy asos sifatida yangilanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sinergetika murakkab tizimlarning rivojlanishi va o'zini o'zi tashkil etish haqidagi fan sifatida o'zidan oldingilarning fanlararo yondashuvlarini moslashtiradi: tektologiya A.I. Bogdanov, tizim nazariyasi L. fon Bertalanffi, kibernetika N. Viner, N.N.Moiseev, A.A.Samarskiy, B.V.Kadomtsev, A.A.Krasovskiy, S.P.Kapitsa, S.P.Kurdyumov, V.Legasov, Yu.A.Danilov, Yu.L.Klimantovich, V.A.Arshinov, V.S.Stepin, A.A.Kim, kabi ko'zga ko'ringan olimlar.

Tahlil va natijalar. Nochiziqli dinamik tizimlarni tahlil qilishning zamonaviy usullari maxsus ilmiy yo'nalish - sinergetikada shakllandi.

O'zbek tiliga o'zlashtirma so'z sifatida qabul qilingan korporatsiya (inglizcha korporatsiya, lotincha Corporiu - assotsiatsiya, jamoa) kasbiy yoki sinfiy manfaatlar hamjamiyati tomonidan birlashtirilgan jamiyat, uyushma, shaxslar guruhini anglatadi [1].

Korporativ etikada ijtimoiylashuv saylov demokratiya ko'zguzi deyiladi ammo insonlar

1992 yilgi prezidentlik kampaniyasi vaqtida AQSh vitse-prezidenti Den Kueyl demokratlarning oilaviy qadriyatlar masalasidagi pozitsiyasini keskin tanqid qilgan edi. Uning ta'kidlashicha, madaniy elitaning chap qanoti Merfi Braun kabi televidion qahramonlar orqali yolg'iz onalik fenomeni atrofida xayrixoh aura yaratish uchun hamma narsani qilgan. Oilaviy hayot to'satdan siyosiy janglar mavzusiga aylandi: chaplar respublikachilarni tor fikrli gomofobiya va yolg'iz onalarga

dushmanlikda aybladilar, o'nglar esa feminizm, geylar huquqlari va jamoat farovonligi an'anaviy kuchli va barqaror davlatning halokatli pasayishiga Amerika oilasi sezilarli hissa qo'shganini ta'kidladilar.

Saylov ishtiroqlari susayganidan so'ng, amerikalik oilada haqiqatan ham jiddiy muammolar borligi ma'lum bo'ldi va keyinchalik Demokratik prezident Bill Klinton o'zining bir nechta nutqlarini bunga bag'ishladi. Barcha sanoati rivojlangan mamlakatlarda yadroviy (ya'ni, ota-onalar va voyaga etmagan bolalardan iborat) oilalar 1960-yillarning oxiridan boshlab tarqala boshladi va bu Amerika jamiyatida keskin o'zgarishlar davri edi. 1990-yillarning o'rtalariga kelib, oq tanli aholi orasida to'liq bo'lmagan oilalar darajasi deyarli 30% ga yetdi, bu ko'rsatkich 1960-yillarda afro-amerikaliklar jamoasida Daniel Patrik Moynixan tomonidan qayd etilgan. Garchi bu ko'rsatkich o'shanda ham Mo'ynixonni jiddiy tashvishga solgan bo'lsa-da, bugun Amerika shaharlarining qora tanli mahallalarida u allaqachon 70 foizdan oshib ketgan. AQSh aholini ro'yxatga olish byurosining batafsil hujjatlari shuni ko'rsatadiki, 1970 va 1980 yillarda to'liq bo'lmagan oilalar sonining ko'payishi bilan birga, qashshoqlik va u bilan bog'liq turli ijtimoiy patologiyalar sezilarli darajada oshgan. Bir qator immigratsion guruhlarda teskari holat kuzatildi: ular boshqalardan ijobiy ajralib turishdi, chunki ular o'z madaniyatlariga xos kuchli oilaviy tashkilotni saqlab qolishga muvaffaq bo'lishdi va bu tashkilot hali hayotdagi bo'luvchi tendentsiyalarning zararli ta'siriga duchor bo'lmagan. mamlakatning. Hozirgi vaqtda Qo'shma Shtatlarda, umuman olganda, oilaning samarali ijtimoiylashuv instituti sifatidagi roli sof ijobiy baholanadi va bu funktsiyani ham kengroq ijtimoiy guruhlarga, balki davlat dasturlari ham o'z zimmasiga olishi mumkin emasligi keng e'tirof etilgan.

Agar biz hozirgi amerikaliklarning oilaviy qadriyatlar haqidagi munozarasidan mavhum olsak, biz paradoksal hodisani topamiz: oila har doim ham iqtisodiy o'sishga hissa qo'shmaydi va o'timshdagi ijtimoiy olimlar kuchli oilani iqtisodiy

rivojlanishning cheklovchi omillari qatoriga kiritishda unchalik xato qilmaganlar. Ba'zi joylarda - masalan, Xitoyda yoki Italiyaning ba'zi qismlarida - oila boshqa madaniy ildizlarga ega bo'lgan odamlar birlashma shakllaridan ko'ra ko'proq narsani anglatadi va bu holat ushbu jamiyatlarining iqtisodiy hayotiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Italiya va Xitoy madaniyati mamlakatlari iqtisodiyotining yaqinda boshlangan jadal rivojlanishi shuni ko'rsatdiki, agar boshqa madaniy qadriyatlar tegishli tartibda chaqirilsa, qarindosh-urug'chilik o'z-o'zidan sanoatlashirishga ham, tez o'sishga ham to'sqinlik qilmaydi. Biroq, nepotizm bu o'sishning tabiatiga, ya'ni ishlab chiqarishni tashkil etishning mavjud shakllariga va mamlakat jahon iqtisodiyotining qaysi sohalarida o'z o'rnini egallashi mumkinligiga ta'sir qiladi. Oilaviy jamiyatlar yirik iqtisodiy institutlarni yaratishda jiddiy qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda va bu o'z navbatida jahon bozorida faoliyat sohasini tanlash imkoniyatini cheklaydi.

Iqtisodiyot sinergetik tizim sifatida jamiyatning alohida turini va hatto borliqning alohida turini shakllantirishni nazarda tutadi. Bir tomondan, iqtisodiyotning energiya salohiyatining boshqa tuzilishi vujudga keladi, bunda asosiy yuk insoniyatning ob'ektiv dunyosiga emas, balki uning ijtimoiy tuzilishi va ijtimoiy ohangiga tushadi. Boshqa tomondan, iqtisodiy sinergetika shunchaki mentalitetning tarqalishiga botiriladi. Mentalitetning ma'nosi globaldir, chunki sivilizatsiya toifasi yangi ijtimoiy-iqtisodiy asos sifatida yangilanadi.

Sinergetika murakkab tizimlarning rivojlanishi va o'zini o'zi tashkil etish haqidagi fan sifatida o'zidan oldingilarning fanlararo yondashuvlarini moslashtiradi: tektologiya A.I. Bogdanov, tizim nazariyasi L. fon Bertalanffi, kibernetika N. Viner [2]

Sinergetika (yunoncha "synergen", qo'shma harakat) - bu ilmiy tadqiqotning fanlararo sohasi bo'lib, uning vazifasi tizimlarning (quyi tizimlardan iborat) o'zini o'zi tashkil etish tamoyillari asosida tabiat hodisalari va jarayonlarini o'rganishdir. Bu o'z-o'zini tashkil qilish jarayonlarini va turli tabiatdagi tuzilmalarning paydo bo'lishi, saqlanishi, barqarorligi va parchalanishini o'rganadigan fan.

Sinergetika o'z-o'zini tashkil qilish, muvozanatsiz, qaytarilmas va chiziqli bo'lmagan jarayonlarda o'z-o'zini rivojlantirish haqidagi fan sifatida lazer, o'ta suyuqlik, o'ta kuchlilik, o'ta o'tkazuvchanlik va boshqalar kabi hodisalarga reaksiya sifatida paydo bo'lgan. Sinergetikaning asoschisi Shtutgart universiteti professori, qattiq jisimli lazerlar bo'yicha mutaxassis, 1975 yilda Germaniyada nashr etilgan va 1980 yilda rus tiliga tarjima qilingan "Sinergetika" kitobining muallifi G. Xaken hisoblanadi.

I.R.Prigojinning o'z-o'zini tashkil etish nazariyasi va G.Xakenning sinergetika nazariyasining ilmiy asoslari bir xil: muvozanatsiz termodinamika, kimyoviy va termodinamik reaksiyalarda qaytmaslik, ehtimollik nazariyasi va tanlash erkinligi, muvozanat va nomutanosiblik kinetikasi. Shu munosabat bilan I.R.Prigojin va G.Xaken bir vaqtning o'zida sinergetikaning otalari hisoblanadi.

G.Xakenning sinergetikasi ko'plab tadqiqotchilarning e'tiborini tortdi. Sotsiosinergetika, biosinergetika, elektron sinergetika, kimyoviy sinergetika, futurosinergetika va boshqalar paydo bo'ldi va tez rivojlanmoqda.

SSSRda 1970-1980 yillarda sinergetika pozitsiyasida. N.N.Moiseev, A.A.Samarskiy, B.V.Kadomtsev, A.A.Krasovskiy, S.P.Kapitsa, S.P.Kurdyumov, V.Legasov, Yu.A.Danilov, Yu.L.Klimantovich, V.A.Arshinov, V.S.Stepin, A.A.Kim, kabi ko'zga ko'ringan olimlar. Mustahkam Rossiya mahalliy ilmiy asos yaratdi, buning natijasida rus fanidagi sinergetik yo'nalish hozirgi vaqtda Germaniya va AQShning sinergetik maktablari bilan bir qatorda dunyodagi eng kuchli yo'nalishlardan biri hisoblanishi kerak.

Sinergetika asos bo'lgan asosiy tushunchalar qatoriga fazaviy o'tishlarda rivojlanish potentsialining ko'rsatkichi sifatida parametr-tartib tushunchasi, o'tish holatlarida jalb qilish markazi sifatida attraktor, rivojlanish jarayonlarini o'rganish uchun

tizimlarning eng qiziqarli holatlari sifatida bifurkatsiya nuqtalari kiradi.

Iqtisodiy sinergetika iqtisodiy nazariyaning ilmiy yo'nalishi sifatida Moskva, Sankt-Peterburg, Saratov, Novosibirsk, Ijevsk, Taganrog, Belgorod, Naberejnye Chelni va boshqa shaharlar ilmiy tashkilotlarida ishlab chiqilgan bo'lib, keyingi yillarda Yekaterinburgda ayniqsa jadal rivojlanmoqda. , bu yo'nalishda Rossianing etakchi markazlaridan biriga aylanmoqda.

Tashkilotning korporativ shakli faqat 19-asrda, dastlab AQShda va biroz keyinroq Germaniyada paydo bo'lgan. Biroq, u XX asrning birinchi o'n yilliklaridayoq Amerika iqtisodiyotida hukmronlik qildi. Amerika ishbilarmonlik hayotida "menejerizm" ning rivojlanishi haqidagi klassik ma'lumotni Adolf Berl va Gardner Means 1932 yilda nashr etilgan "Zamonaviy korporatsiya va xususiy mulk" kitobida keltirdilar. Ular tashkil etishning yangi, korporativ shakli paydo bo'lishi bilan mulkchilik va boshqaruv funksiyalari o'rtasidagi bog'liqlik uzila boshlaganini va bu mulkdorlar va professional menejerlar o'rtasida manfaatlar to'qnashuvi ehtimolini ochib berganligini ta'kidladilar. Biznes tarixchisi Alfred Chandler Qo'shma Shtatlarda ham, boshqa mamlakatlarda ham zamonaviy ko'p bo'linmali ierarxik korporatsiyaning shakllanishini batafsil hujjatlashtirdi. Zamonaviy Amerika korporativ dunyosining ko'plab taniqli vakillari - Du Pont, Eastman Kodak, Sears, Pitney Bowes, Kellogg 19-asrda kichik oilaviy biznes sifatida boshlangan.

Iqtisodiy sinergetikaning yangi g'oyalari orasida bozorni sinergetik kategoriya sifatida asoslash, sinergetik bozor gipotezasini ilgari surish kiradi. Bozor ilmiy kategoriya sifatida pravoslav iqtisodiy nazariyalarda g'arb sivilizatsiyasining eng yuqori yutug'i ramzi bo'lgan fetishga aylantirildi. Ayni paytda, muvaffaqiyatsizliklar va bozor cheklovleri haqida gapirish uchun ko'proq sabablar mavjud. Bundan tashqari, uning sifat jihatidan o'zgarishi muqarrarligi haqida.

Iqtisodiy sinergetika ijtimoiy-iqtisodiy vaqt o'qi harakatining namoyon bo'lishi sifatida murakkab iqtisodiy tizimlarda ijobiy qayta aloqani shakllantirish mexanizmlariga katta e'tibor beradi. Iqtisodiy sinergetika tamoyillariga muvofiq, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ijobiy va salbiy qayta aloqa vakolatlarining nisbati bilan belgilanadi. Milliy iqtisodiyot darajasida teskari aloqa funksiyasini davlat amalga oshirishi kerak, quyi bo'g'inlarda esa uning rolini yuqoridan (hukumat) va pastdan (o'zini o'zi tashkil etish) yaratilgan rivojlanish institutlari bajarishi mumkin va bajarishi kerak.

Ko'p o'n yillar davomida ijtimoiy soha olimlari an'anaviy axloqiy majburiyatlarga bog'liq bo'lgan oilaviy biznes bilan shartnoma huquqi va mulkiy huquqlarning huquqiy tizimiga asoslangan zamonaviy, shaxssiz va professional tarzda boshqariladigan korporatsiyalar o'rtasida tabiiy yo'l borligiga ishonch hosil qilishdi. Natijada, ularning ko'pchiligi har qanday jamiyatning boshqa ijtimoiy munosabatlarga zarar etkazadigan oilaviy rishtalarni saqlab qolishda haddan tashqari qat'iyligi - "familizm" deb nomlangan munosabat uning iqtisodiy rivojlanishiga zarar etkazishini ta'kidladilar. Maks Veber o'zining "Xitoy dini" kitobida kuchli xitoy oilasi doirasida o'rnatilgan uning a'zolari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning haddan tashqari cheklovchi tabiati - u "qarindoshlik zanjiri" deb atagan - xitoyliklarning umuminsoniy odamlarni assimilyatsiya qilishiga to'sqinlik qiladi, deb ta'kidladi. qadriyatlar va zamonaviy biznesni tashkil etish uchun zarur bo'lgan shaxsiy bo'lmagan ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish.

Institutsional-sinergetik rivojlanish kontseptsiyasi istiqbolli bo'lib, iqtisodiy sinergetikaning chuqurligida pishib, murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni o'rganishda institutsional va tizimli-sinergetik yondashuvlarni uyg'unlashtiradi. Konsepsiya ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlari va strategiyalarini ishlab chiqishda talabga ega.

Iqtisodiy sinergetika asosida rivojlangan amaliy yo'nalishlar orasida sinergetik menejment mavjud bo'lib, uni tashkiliy, boshqaruv va innovatsion yutuqlar strategiyasining asosi sifatida ko'rish mumkin.

Globalashuv sharoitida innovatsion rivojlanish vazifalari uchun tizimli-sinergetik yondashuvga asoslangan yirik loyihalarning maqsadlarini belgilashga yondashuvni asoslab beruvchi sinergetik taqqoslash qoidalarini qo'llanildi.

S.P.Kurdyumov, S.P.Kapitsa, G.G.Malinskiylarning asarlari orqali sinergetik tushunchalar asosida turli xarakterdagi tizimlar uchun prognozlash modellari, jumladan, sayyoramiz aholisini uzoq muddatli prognozlash uchun S.P.Kapitsaning fenomenologik modeli ishlab chiqilmoqda, bu juda muhim. global rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish.

S.P.Kurdyumov va uning hamkasblari hozirgi vaqtda zamonaviy iqtisodiy inqirozni bartaraf etish vazifalariga moslashtirilayotgan keskinlashgan rejimlarning sinergetik modelini ishlab chiqdilar.

Inqirozni faoliyatning kuchaygan rejimga o'tishi sifatida taqdim etish inqirozlarning sabablari va mexanizmlarini aniqlaydi va inqirozga qarshi boshqaruv tizimlarini loyihalash uchun asos yaratadi.

Sinergetika nuqtai nazaridan iqtisodiy xavfsizlik muammolari V.N.Kuznetsovning fundamental asarlarida ko'rib chiqilgan.

D.S.Chernavskiyning pul va pul muomalasining axborot mazmunini ochib beruvchi sinergetik modellari keng muhokama qilinadi.

V.L.Romanov va uning hamkasblari, N.M.Rimashevskaya va boshqa ko'plab tadqiqotchilarning ishlari iqtisodiyotning ijtimoiy yo'nalishiga bag'ishlangan.

Xulosa va takliflar. Yangi ma'nolarni, qadriyatlarini o'zlashtirish, yurtimizda ham falsafaning yangi sohalarni keng qamrashi va o'rganishi O'zbekistonning "kelajak qiyofasi"ni, uning eng muhim milliy ko'rsatmalarini (vazifasini, maqsadlarini) kamida 50 yil davomida aniq tushunish strategik va taktik maqsadlarini ishlab chiqishga yo'l ochadi. Harakatlar strategiyasi dasturlari va uning takomillashib borayotkan davomiyligi. Mamlakat rahbarlarining iqtisodiyotni tarkibiy qayta qurish, innovatsion rivojlanish strategiyasiga o'tish va sinergetik samaralarga e'tibor qaratish haqidagi chaqiriqlarini tobora ko'proq eshitish mumkin. Bu kelajakda O'zbekistonning zamonaviy va sekulyar tizimda yuksalishiga umid beradi. Zero har qanday ijtimoiy yuksalish ortida iqtisodiy samaradorlik turadi.

ADABIYOTLAR

1. Qarang: Xorijiy so'zlarning zamonaviy lug'ati. - M.: Rus. yoz., 1993. B. 312.
2. O.S.Suxarev, S.V.Shmanev, A.M.Kuryanov Sinergetika investitsiyalar/ ed. O. S. Suxareva. - M., 2008 yil.
3. Belotserkovskiy O.M. Iqtisodiy sinergetika: savollar barqarorlik/ O.M.Belotserkovskiy, G.P.Belay, V.R.Kibulskiy. -Novosibirsk: Nauka, 2006. – B. 116